

Muzeum Regionalne
w Środzie Śląskiej

Średzkie Zeszyty Naukowe

TOM 24 / 2011

Marek Grześkowiak, Piotr Jarysz

**SPRAWOZDANIE ZE STAŁEGO NADZORU
ARCHEOLOGICZNEGO ZWIĄZANEGO Z ROZBUDOWĄ
BUDYNKU PRZYCHODNI SPECJALISTYCZNEJ I
BUDYNKU SZPITALA PRZY UL. KOLEJOWEJ 16 W
ŚRODZIE ŚLĄSKIEJ.**

Środa Śląska 2011 r.

© Muzeum Regionalne w Środzie Śląskiej

Wstęp

W okresie od 08.02.2011 r. do 28. 10. 2011 r. Muzeum Regionalne w Środzie Śląskiej przeprowadziło nadzór archeologiczny związany z inwestycją: rozbudowa budynku przychodni specjalistycznej i budynku szpitala przy ul. Kolejowej 16 w m. Środa Śląska.

Prace archeologiczne zrealizowano w oparciu o decyzje Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków we Wrocławiu: nr 1863/2010 z dnia 22.12.2010 r., nr 200/2011 z dnia 17.02.2011 r. oraz nr 1129/2011 z dnia 27.07.2011 r.

Z ramienia Muzeum badaniami kierował mgr Marek Grześkowiak. W pracach badawczych brał również udział mgr Piotr Jarysz.

Rejon inwestycji w świetle źródeł historycznych.

Pierwszy budynek szpitala z modernizowanego obecnie kompleksu powstał już w roku 1882 jako szpital Sióstr Zakonnych Elżbietanek. W 1893 r. istniejący budynek nieznacznie rozbudowano.

Na planie katastralnym z 1905 r. widoczny jest główny budynek szpitalny sióstr zakonnych oraz położony w bliskim sąsiedztwie, przy ul. Promenade (niem.), drugi mniejszy budynek, prawdopodobnie gospodarczy – por. ryc. 3.

Zbliżone założenie architektoniczne, tzn. szpital i leżący w pobliżu mniejszy budynek, widzimy również na zachowanej z 1927 r. fotografii lotniczej miasta (por. ryc. 5).

W latach 30-tych XX w. szpital znacząco został rozbudowany, tworząc zwartą bryłę urbanistyczną, złożoną z trzech połączonych budynków (por. ryc. 4).

W czasach współczesnych (2 poł. XX w.) dobudowano jeszcze od strony wschodniej przybudówkę przychodni.

Prace archeologiczne.

Teren inwestycji zlokalizowany był na północ od założenia miasta średniowiecznego, zaraz za dawnymi murami obronnymi i fosą (por. ryc. 1).

Prace ziemne wykonywano przy pomocy sprzętu ciężkiego (koparki) oraz pracowników fizycznych.

W pierwszym etapie prac inwestycyjnych wykonano wykop pod przybudówkę - tzw. budynek (A) – por. ryc. 2.

Wykop miał charakter rowu fundamentowego po obrysie przyszłego budynku (fot. 1, 2). Głębokość wykopu wynosiła 0,90-1,10 m, szerokość ok. 0,50-0,60 m.

Na dużej części terenu pod przyszły budynek wystąpiła wylewka betonowa oraz płyty chodnikowe (na powierzchni gruntu), a także liczne przyłącza zewnętrzne związane z różnymi pracami remontowymi i użytkowaniem w XX w. (fot. 3).

Na profilach wykopu zarejestrowano jedynie nawarstwienia niwelacyjne i śmietnikowe powiązane z budową sąsiedniego budynku szpitala w latach 30-tych XX w. oraz późniejsze warstwy współczesne (por. profil 1, ryc. 6; fot. 4 oraz profil 2, ryc. 6; fot. 5).

W drugim etapie inwestycji wykonano wykop pod tzw. przybudówkę z szybem windowym (budynek F na ryc. 2).

Prace ziemne rozpoczęto od jego fragmentu zachodniego, w pobliżu istniejącej klatki schodowej (fot. 6-8). Po zerwaniu starej wylewki betonowej i koryta-kanalu z rurami wodociągu, zagłębiono się w podłoże. Wykop miał głębokość ok. 1,1-1,30 m (pierwotnie zakładana głębokość miała dochodzić do 2,10 m – nastąpiła zmiana w projektowaniu).

Na profilach na tym terenie zarejestrowano pozostałości humusu, z liczną domieszką gruzu ceglanoego, zalegającego nad piaszczystym calcem (por. profil 3, ryc. 7; fot. 9). Calc zlokalizowano już na głębokości ok. 0,50 m.

W wielu miejscach, na nadzorowanym obszarze, wystąpiły ślady starych zasypów po przyłączach zewnętrznych z początku XX w. oraz z czasów współczesnych (woda, gaz, kanalizacja).

Następnie wykopano fragment północny przyszłego budynku F (fot. 10-12). Głębokość wykopu była zbliżona. Na jego dużym obszarze zlokalizowano zasyp z czasów współczesnych (2 poł. XX w.).

Na profilach zachowała się fragmentarycznie oryginalna stratygrafia nawarstwień (por. profil 4, ryc. 7; fot. 13).

Przy okazji prac w pobliżu przedwojennego budynku odsłonięto liczne odsadzki jego partii fundamentowej (fot. 8, 14).

W trzecim etapie prac inwestycyjnych wykonano wykop pod ławy fundamentowe tzw. budynku (B) – por. ryc. 2.

Rów fundamentowy poprowadzono po obrysie przyszłego budynku-przybudówki oraz w poprzek, w jego części środkowej (fot. 15-17). Głębokość wykopów pod fundament wynosiła ok. 0,80-0,90 m; szerokość ok. 0,55-0,60 m.

W kilku miejscach wykop przecinały starsze, współczesne przyłącza wodne i teletechniczne (fot. 18).

Na profilach wykopu zarejestrowano tylko nawarstwienia niwelacyjne z XX w. (datowane na czasy przed- i powojenne) – por. profil 5, ryc. 8, fot. 19; profil 6, ryc. 8, fot. 20 oraz profil 7, ryc. 8, fot. 21). Nie zlokalizowano żadnych starszych nawarstwień kulturowych ani obiektów archeologicznych.

W ostatnim etapie inwestycji wykonano tzw. zadaszanie części wejściowej (oznaczone na ryc. 2 literą E). Obszar ten mieści się na dziedzińcu, na północ od tzw. budynku F.

Prace ziemne polegały na wykopaniu dwóch równoległych rowów (po osi W-E) pod stopy filarów przyszłego zadaszania (por. fot. 22, 23).

Głębokość rowów pod filary wynosiła ok. 0,60 m; szerokość - 0,60 m. Na profilach rowów tzw. północnego i południowego zarejestrowano jedynie nawarstwienia niwelacyjne z 2 poł. XX w. Stratygrafia była zbliżona jak na profilu 4 – w jego stropowej części (por. ryc. 7 b, fot. 13 oraz fot. 24, 25). Teren dziedzińca przyszpitalnego został więc mocno przeobrażony w czasach współczesnych; zniszczeniu uległy starsze nawarstwienia kulturowe.

Zakończenie

Podczas stałego nadzoru archeologicznego przy przedmiotowej inwestycji nie odkryto żadnych relikwów archeologicznych. Wszystkie zarejestrowane nawarstwienia miały charakter niwelacyjno-śmietniskowy i pochodziły z czasów późno nowożytnych (p. XX – p. XXI w.).

Duża ich część powiązana była z rozbudową i użytkowaniem budynku szpitala z okresu przedwojennego (lata 30-te XX w.).

Teren inwestycji został także mocno przeobrażony w 2 połowie XX w., na skutek rozbudowy przychodni przyszpitalnej oraz wykonania licznych przyłączy zewnętrznych.

Literatura

Eysymontt R., Goliński M. 2003, Środa Śląska, [w:] Czacharowski A., Młynarska-Kaletynowa M. (red.), Atlas Historyczny Miast Polskich, tom IV Śląsk, zeszyt 2, Wrocław, s. 48, mapy i ilustracje

DZIENNIK BADAŃ ARCHEOLOGICZNYCH

08. 02. 2011 r.

Nadzór archeologiczny przy kopaniu zachodniego rowu fundamentowego tzw. budynku (A).

Wykonano dokumentację fotograficzną, opisową i rysunkową. Brak reliktyw archeologicznych sprzed XX w.

09. 02. 2011 r.

Nadzór archeologiczny przy wykopach pod wschodnią, północną i południową ławę fundamentową tzw. budynku (A). Wykonano dokumentację polową. Nie zarejestrowano reliktyw archeologicznych sprzed XX w.

20. 05. 2011 r.

Rozpoczęcie prac ziemnych (zrywanie wylewki betonowej) na dziedzińcu szpitala w miejscu projektowanego tzw. budynku F.

23. 05. 2011 r.

Nadzór archeologiczny przy pracach ziemnych związanych z wykopem pod tzw. budynek F (partia W i częściowo partia N wykopu). Wykonano dokumentację polową. Nie zlokalizowano obiektów archeologicznych.

24. 05. 2011 r.

Zakończenie nadzoru archeologicznego przy kopaniu partii N wykopu pod tzw. budynek F. Wykonano dokumentację polową. Brak nawarstwień kulturowych sprzed XX w.

18. 08. 2011 r.

Rozpoczęcie nadzoru archeologicznego przy kopaniu rowu pod zachodnią ławę fundamentową tzw. budynku (B). Wykonano dokumentację polową. Brak obiektów archeologicznych.

19. 08. 2011 r.

Kontynuacja nadzoru archeologicznego przy pracach ziemnych związanych z kopaniem ławy północnej i wschodniej tzw. budynku (B). Wykonano dokumentację fotograficzną, rysunkową i opisową. Brak nawarstwień kulturowych sprzed XX w.

22. 08. 2011 r.

Zakończenie nadzoru archeologicznego przy tzw. budynku (B). Prace archeologiczne przeprowadzono przy wykopie pod ławę fundamentową środkową i południową. Nie zlokalizowano reliktyw archeologicznych.

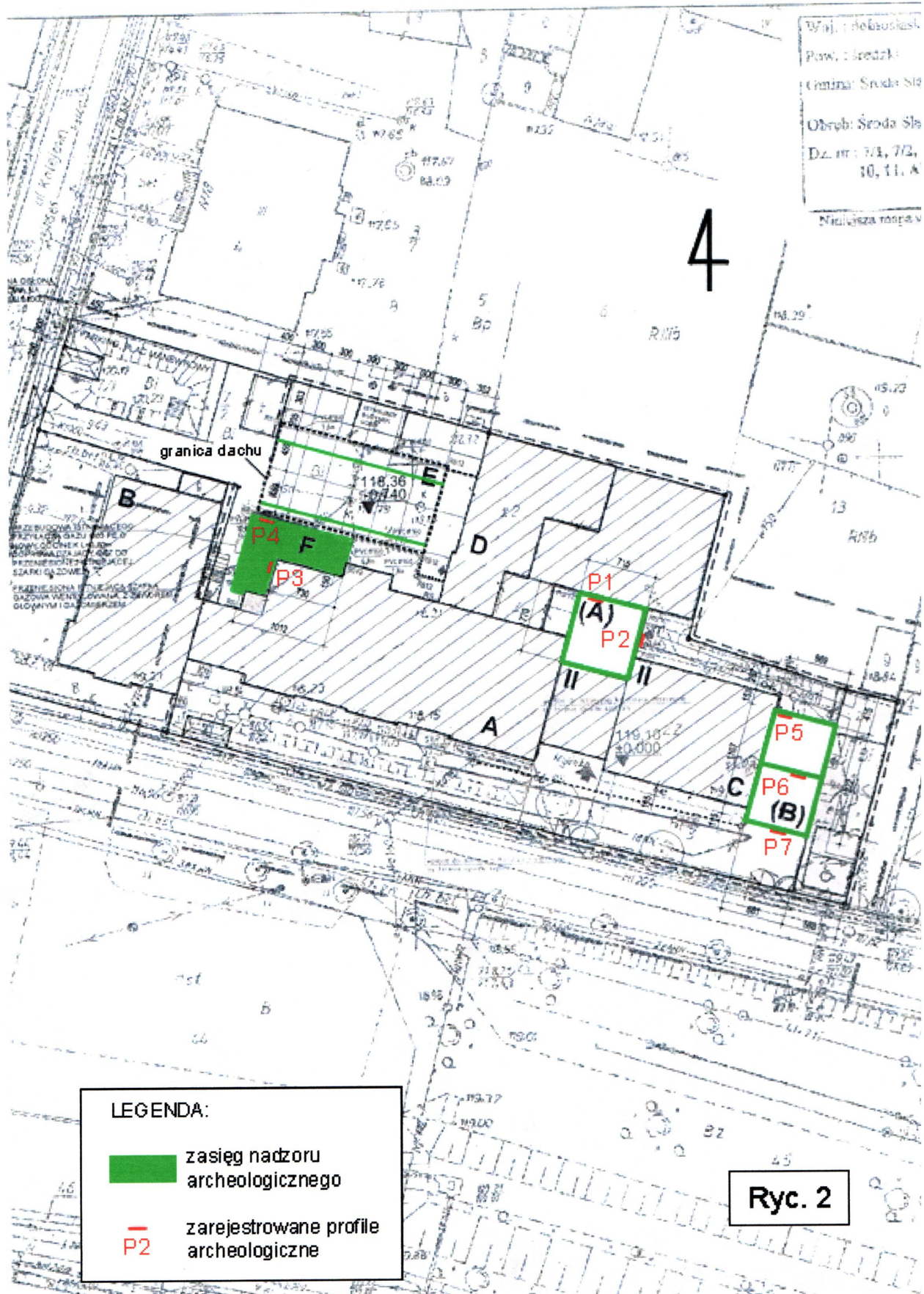
28. 10. 2011 r.

Nadzór archeologiczny przy wykonaniu dwóch rowów pod stopy filarów tzw. zadaszania E. Wykonano dokumentację polową. Brak reliktyw archeologicznych. W tym dniu zakończono wszystkie prace archeologiczne przy inwestycji.

SPIS RYCIN

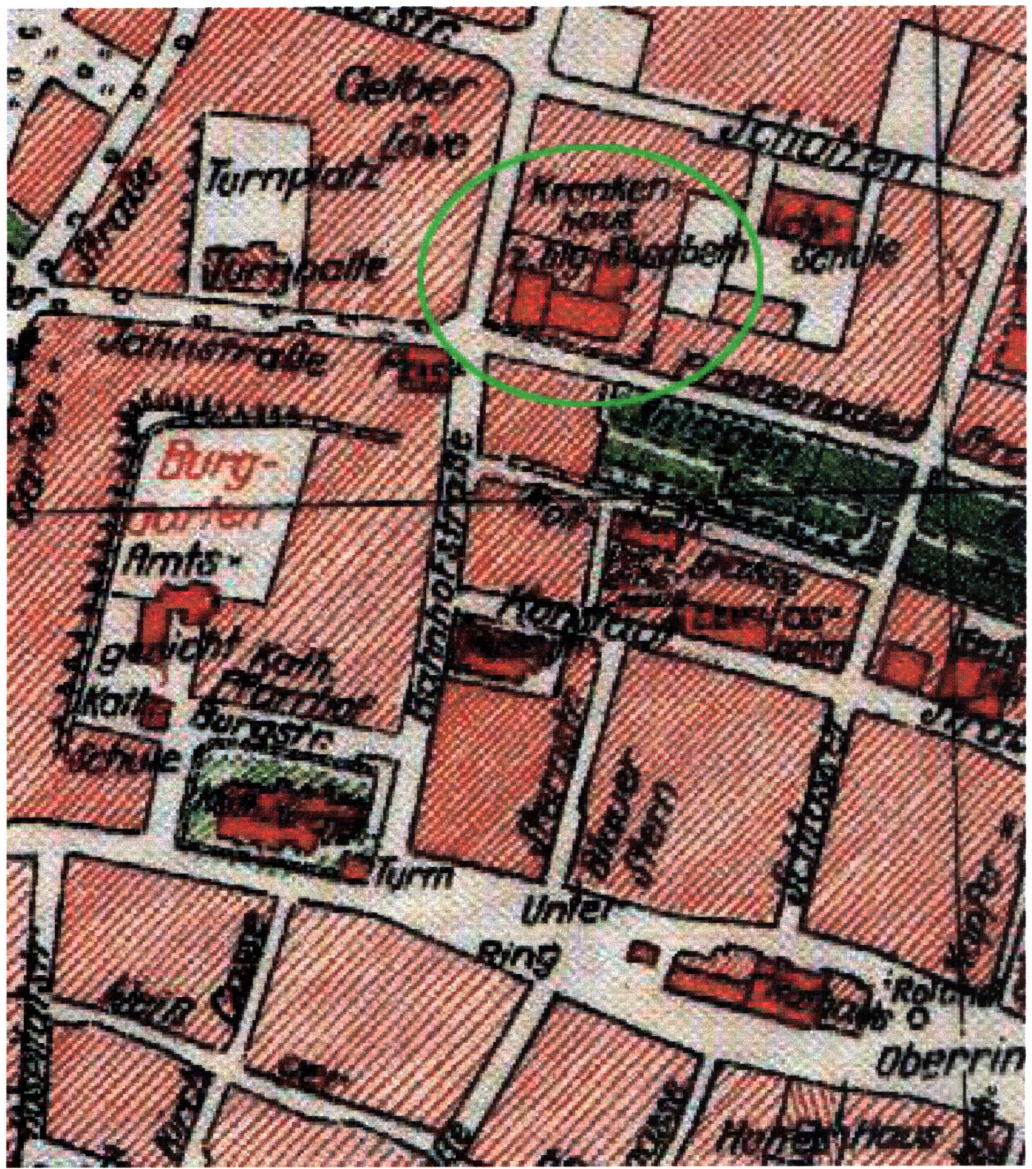
- Ryc. 1.** Środa Śląska na mapie w skali 1:10 000, z zaznaczonym rejonem nadzoru archeologicznego (w zielonym obrysie).
- Ryc. 2.** Mapa inwestycyjna (skala 1:500) z zasięgiem prac archeologicznych oraz lokalizacją zarejestrowanych profili archeologicznych.
- Ryc. 3.** Szpital Elżbietanek na fragm. planu z 1905 r. (w zielonym obrysie).
- Ryc. 4.** Szpital Elżbietanek na fragm. planu z 1937 r. (w zielonym obrysie).
- Ryc. 5.** Teren inwestycji na fotografii lotniczej z 1927 r. (w zielonym obrysie).
- Ryc. 6.** Przekroje pionowe: **a** – profil 1; **b** – profil 2.
- Ryc. 7.** Przekroje pionowe: **a** – profil 3; **b** – profil 4.
- Ryc. 8.** Przekroje pionowe: **a** – profil 5; **b** – profil 6; **c** – profil 7.

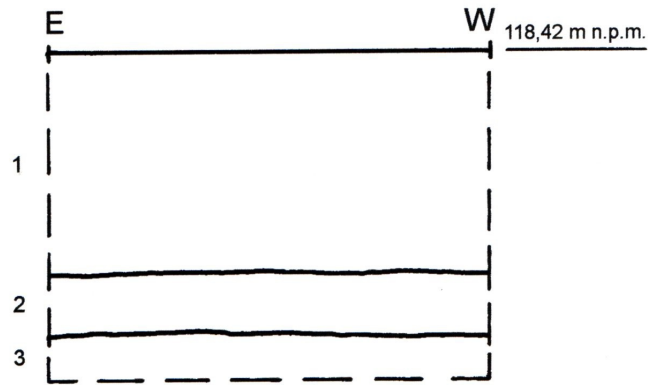
Ryc. 3

Ryc. 4

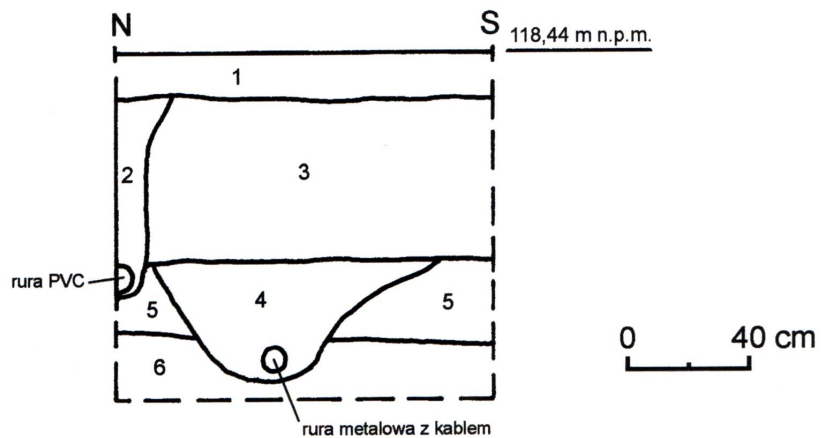

Ryc. 5

a

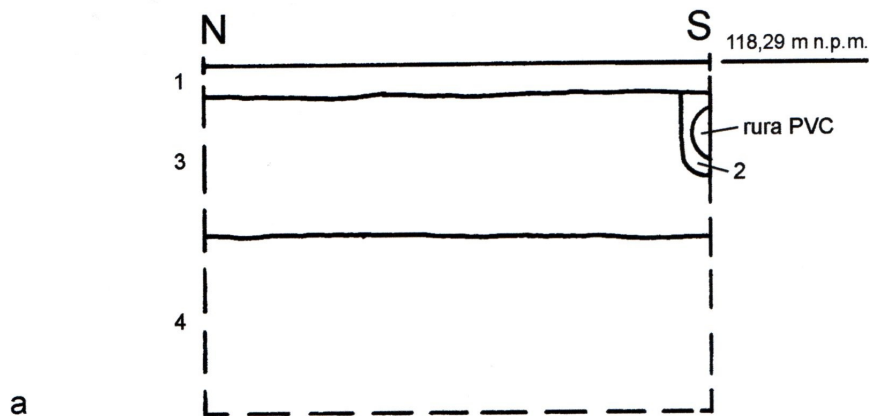
Profil 1 (stratygrafia: 1- jasnobrązowa ilasta próchnica przewarstwiona żółtym piaskiem i gliną, z domieszką gruzu ceglanego i współczesnych śmieci tj. folia, drut, warstwa niwelacyjna XX w.; 2- szaro-brunatna ilasta próchnica z domieszką żółtej glinki, warstwa niwelacyjna z lat 30-tych XX w.; 3- ciemnoszara ilasta próchnica, humus z pocz. XX w.).

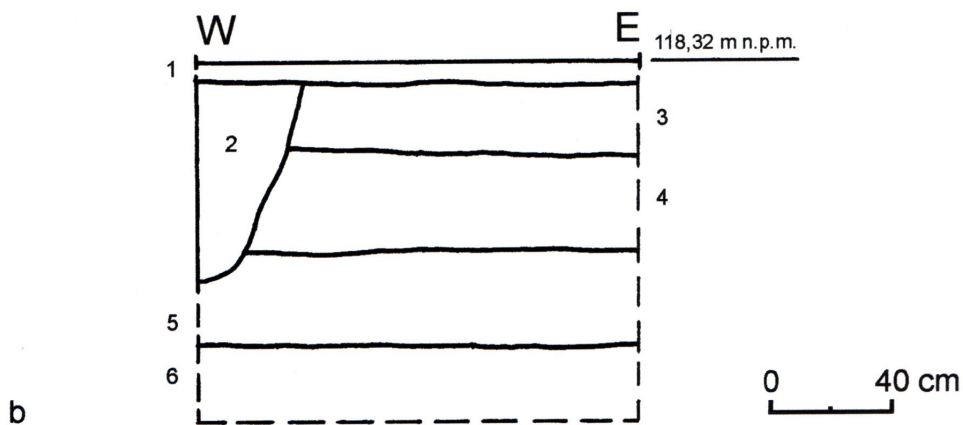
b

Profil 2 (stratygrafia: 1- czarna ilasta próchnica, miejscami z domieszką żółtego piasku, warstwa niwelacyjna współczesna; 2- zasyp współczesnego wkopu; 3- ciemnoszara spiaszczona próchnica z domieszką szarego piasku i gliny, z dużą ilością gruzu ceglanego, zaprawy i drobnych kamieni, współczesna warstwa niwelacyjna; 4- zasyp współczesnego wkopu; 5- szaro-brązowa gliniasta próchnica z drobnym gruzem ceglanym, warstwa niwelacyjna z lat 30-tych XX w.; 6- ciemnoszara ilasta próchnica, humus z pocz. XX w.).

Ryc. 6

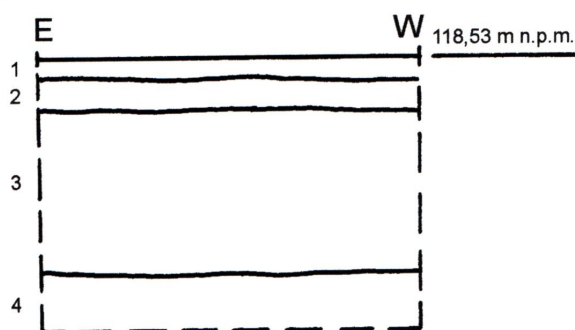

Profil 3 (stratygrafia: 1- szara próchnica z domieszką żółtej gliny, drobnego gruzu ceglanego i zaprawy, współczesna warstwa niwelacyjna; 2- zasyp współczesnego wkopu; 3- ciemnobrunatna ilasta próchnica, humus z lat 30-tych XX w.; 4- żółto-kremowy piasek, calec).

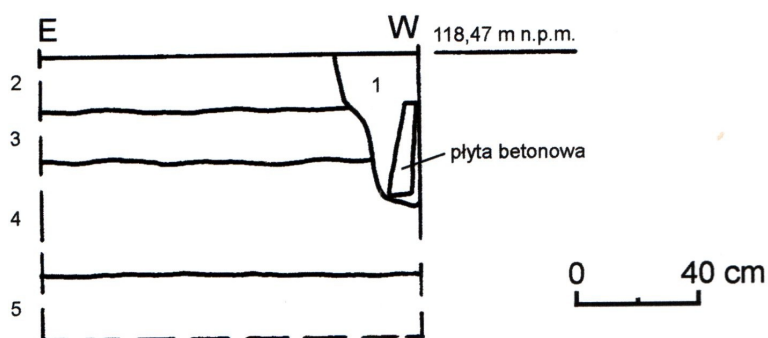
Profil 4 (stratygrafia: 1- szara próchnica z piaskiem i gruzem ceglanym, współczesna warstwa niwelacyjna; 2- zasyp współczesnego wkopu; 3- ciemnoszaro-brunatna ilasta próchnica z niewielką domieszką zaprawy, współczesna warstwa niwelacyjna; 4- ciemnobrunatna próchnica z drobkami ceglanymi i licznymi fragmentami zaprawy wapiennej, współczesna warstwa niwelacyjna; 5- ciemnobrunatna ilasta próchnica, humus z lat 30-tych XX w.; 6- żółto-kremowy piasek, calec).

Ryc. 7

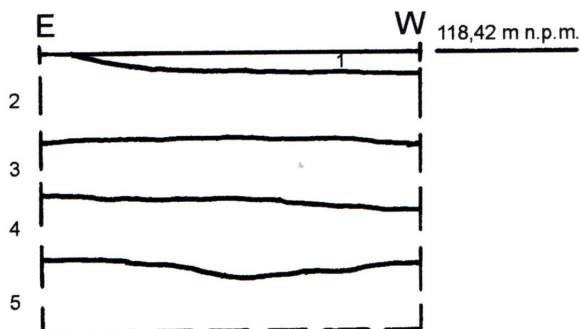
a

Profil 5 (stratygrafia: 1- żółto-szary piasek z domieszką próchnicy, współczesna warstwa niwelacyjna; 2- szaro-żółty piasek z wapnem, soczewkami gliny i grudkami zaprawy, współczesna warstwa niwelacyjna; 3- szaro-czarna próchnica z dużą ilością gruzu ceglanego, żółtym piaskiem, fragm. zaprawy i betonem, warstwa niwelacyjna z 2 poł. XX w.; 4- szaro-czarna próchnica z drobkami ceglanymi i soczewkami piasku, warstwa niwelacyjna z lat 30-tych XX w.).

b

Profil 6 (stratygrafia: 1- zasyp współczesnego wkopu; 2- popielaty piasek z zaprawą, współczesna warstwa niwelacyjna; 3- żółty piasek z zaprawą, współczesna warstwa niwelacyjna; 4- czarna ilasta próchnica z wtrętami kremowego piasku, węglami drzewnymi i drobkami ceglanymi, współczesna warstwa niwelacyjna; 5- szaro-czarna ilasta próchnica z wtrętami żółtej glinki, piasku i drobinek ceglanych, warstwa niwelacyjna z lat 30-tych XX w.).

c

Profil 7 (stratygrafia: 1- ciemnoszara próchnica z żółtym piaskiem i drobnym gruzem ceglanym, współczesna warstwa niwelacyjna; 2- żółty piasek z zaprawą i drobnym gruzem ceglanym, współczesna warstwa niwelacyjna; 3- czarna ilasta próchnica z drobkami ceglanymi i pojedynczymi węglami drzewnymi, współczesna warstwa niwelacyjna; 4- szaro-czarna ilasta próchnica z wtrętami żółtej glinki i małą domieszką gruzu ceglanego, warstwa niwelacyjna z lat 30-tych XX w.; 5- szaro-czarna ilasta próchnica z drobkami ceglanymi, warstwa niwelacyjna z pocz. XX w.).

Ryc. 8

SPIS FOTOGRAFII

- Fot. 1.** Widok ogólny na wykopy pod fundamenty tzw. budynku (A) - od strony NE.
- Fot. 2.** Widok na rowy fundamentowe pod tzw. budynek (A) - od strony E.
- Fot. 3.** Widok ogólny na wykop pod ławę fundamentową wschodnią (tzw. budynek (A)).
- Fot. 4.** Profil 1 (widok od NE).
- Fot. 5.** Profil 2 (widok od W).
- Fot. 6.** Teren pod tzw. budynek F po zerwaniu wylewki betonowej (widok od NW).
- Fot. 7.** Fragment zachodni wykopu pod tzw. budynek F (widok od SW).
- Fot. 8.** Fragment zachodni wykopu pod tzw. budynek F (widok od W).
- Fot. 9.** Profil 3 (widok od W).
- Fot. 10.** Prace ziemne na fragmencie północnym tzw. budynku F (widok od W).
- Fot. 11.** Widok ogólny na fragment północny wykopu pod tzw. budynek F (widok od W).
- Fot. 12.** Widok na fragment północny wykopu pod tzw. budynek F po zakończeniu prac Ziemnych (widok od W).
- Fot. 13.** Profil 4 (widok od SW).
- Fot. 14.** Odsadzki partii fundamentowej budynku szpitala (z początku XX w.).
- Fot. 15.** Widok ogólny na teren przyszłego tzw. budynku (B) – widok od N.

Fot. 16. Widok ogólny od NE na wykopy pod ławy fundamentowe w części południowej przyszłego tzw. budynku (B).

Fot. 17. Widok ogólny od E na wykopy pod ławy fundamentowe w części północnej tzw. budynku (B).

Fot. 18. Widok od S na wykop pod wschodnią ławę fundamentową tzw. budynku (B).

Fot. 19. Profil 5 (widok od N).

Fot. 20. Profil 6 (widok od N).

Fot. 21. Profil 7 (widok od N).

Fot. 22. Rów południowy pod stopy filarów tzw. zadaszenia E (widok od W).

Fot. 23. Rów północny pod stopy filarów tzw. zadaszenia E (widok od W).

Fot. 24. Profil w rowie południowym tzw. zadaszenia E (widok od N).

Fot. 25. Profil w rowie północnym tzw. zadaszenia E (widok od S).

Fot. 1

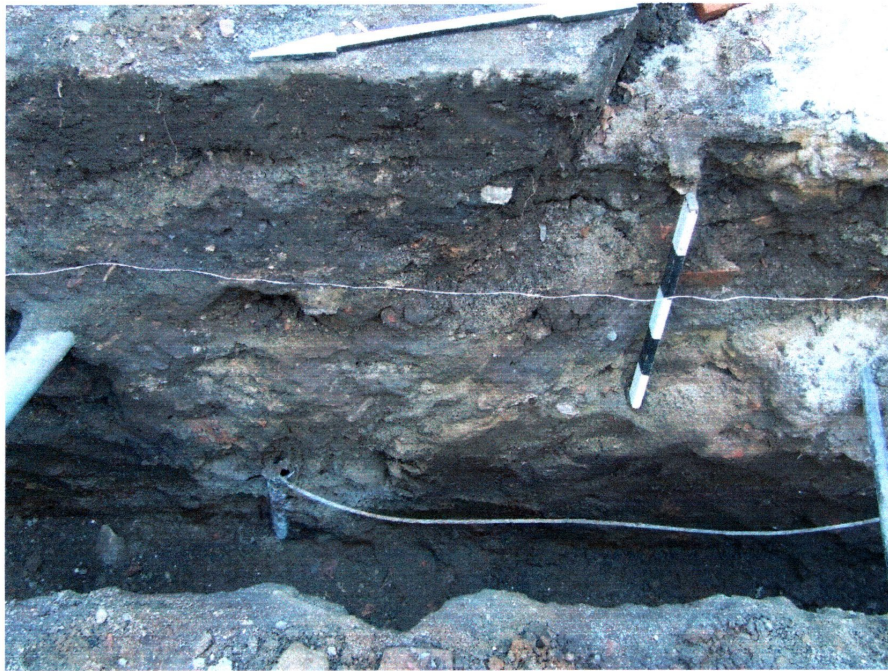
Fot. 2

Fot. 3

Fot. 4

Fot. 5

Fot. 6

Fot. 7

Fot. 8

Fot. 9

Fot. 10

Fot. 11

Fot. 12

Fot. 13

Fot. 14

Fot. 15

Fot. 16

Fot. 17

Fot. 18

Fot. 19

Fot. 20

Fot. 21

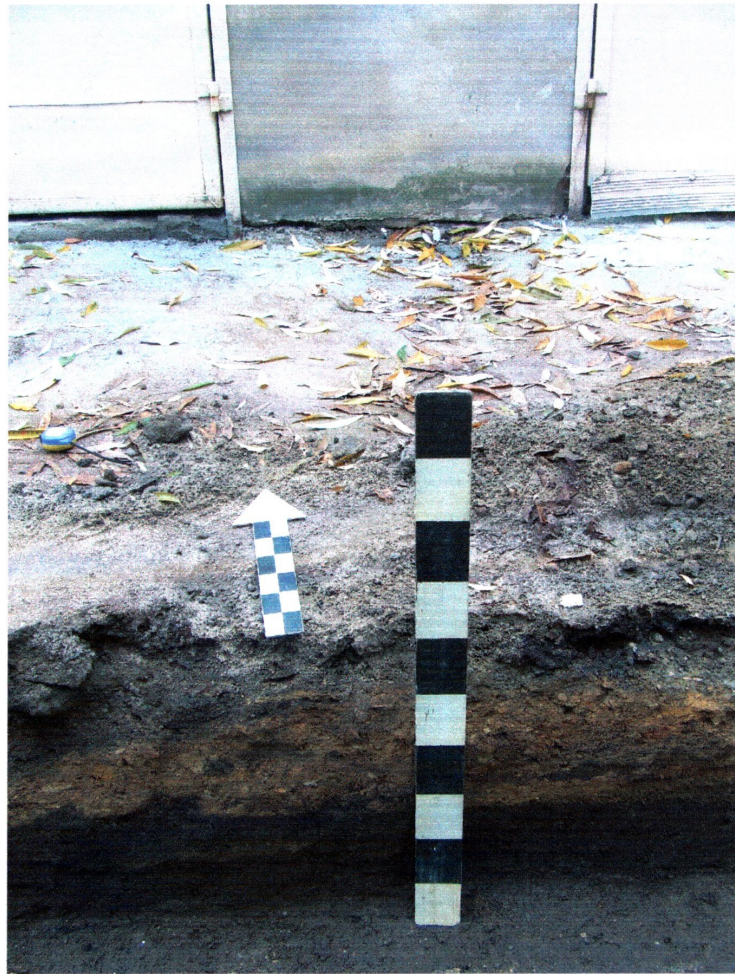
Fot. 22

Fot. 23

Fot. 24

Fot. 25